

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Υπεύθυνος σειράς: *Θανάσης Λάμπρου*
Διδάκτωρ Φιλοσοφίας
Πανιμίου Freiburg i. BR. (Γερμανία)

Στη Σειρά ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ κυκλοφορούν:

M. HEIDEGGER: *Επιστολή για τον Ανθρωπισμό*
E. HUSSERL: *Η Φιλοσοφία ως αυστηρή επιστήμη*
E. HUSSERL: *Καρτεσιανό Στοχασμό*
M. SCHELER: *Η θέση του ανθρώπου στον κόσμο*

EDMUND HUSSERL

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
ΩΣ ΑΥΣΤΗΡΗ
ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ:

N. M. ΣΚΟΥΤΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

Β' ΕΚΔΟΣΗ

ΡΟΕΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΩΣ ΑΥΣΤΗΡΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Ἦδη ἀπό τό ξεκίνημά της ἡ φιλοσοφία πρόβαλε τήν ἀξίωση ὅτι εἶναι αὐστηρή ἐπιστήμη καί μάλιστα ἡ ἐπιστήμη πού ἀνταποκρίνεται στίς πιό ὑψηλές θεωρητικές ἀνάγκες καί καθιστᾶ δυνατή μιᾶ ζωῆ πού ἀπό ἠθική-θρησκευτική ἀποψη τή ρυθμίζουν καθαροί κανόνες τοῦ λόγου. Τήν ἀξίωση αὐτή ἡ φιλοσοφία τήν πρόβαλε ἄλλοτε περισσότερο καί ἄλλοτε λιγότερο ἔντονα, ποτέ ὅμως δέν τήν ἐγκατέλειψε ἔντελῶς. Οὔτε καί στούς καιροῦς πού τά ἐνδιαφέροντα καί οἱ δυνάμεις της γιά καθαρή θεωρία κινδύνευαν νά μαραθοῦν ἢ ὅταν θρησκευτικές δυνάμεις δέσμευαν τήν ἐλευθερία τῆς θεωρητικῆς ἔρευνας.

Ἡ φιλοσοφία σέ καμιᾶ περίοδο τῆς ἐξελίξεώς της δέν μπόρεσε νά ἀνταποκριθεῖ στήν ἀξίωση ὅτι εἶναι αὐστηρή ἐπιστήμη. Οὔτε καί στήν τελευταία, σ' αὐτήν πού, παρ' ὅλη τήν ποσότητα καί τήν ἀντιθετικότητα τῶν φιλοσοφικῶν τάσεων, ἐξελίσσεται ἀπό τήν Ἀναγέννηση ὡς τίς μέρες μας οὐσιαστικά κατὰ

ένιαίο τρόπο. Βέβαια, αυτό άκριβώς είναι τό κυρίαρχο γνώρισμα στή φιλοσοφία τών νεότερων χρόνων, ότι, δηλαδή, αντί νά παραδίνεται άπλοικά (παίν) στήν παρόρμηση του φιλοσοφείν, αντίθετα, έχοντας ως εργαλειό τήν κριτική σκέψη και μέ έρευνες πού προχωρούν όλο και πιο βαθιά, προσπαθει νά συγκροτηθει ως αίστηρή επιστήμη. Ωστόσο, ό μοναδικός ώρμος καρπός αὐτῶν τῶν προσπαθειῶν ἦταν ἡ θεμελίωση καί αὐτονομίηση τῶν αὐστηρῶν φυσικῶν καί θεωρητικῶν επιστημῶν, καθῶς καί ὀρισμένων νέων, καθαρᾶ μαθηματικῶν, επιστημονικῶν μαθήσεων. Ἡ φιλοσοφία καθαυτή, μέ τήν ιδιαίτερη εκείνη έννοια πού μόλις τώρα αρχίζει νά ξεχωρίζει, εξακολούθησε νά μήν έχει, όπως και πρώτα, τό χαρακτήρα αὐστηρῆς επιστήμης. Ἡδη τό νόημα αὐτῆς τῆς διάκρισης δέν προσδιορίστηκε μέ επιστημονική βεβαιότητα. Πώς σχετίζεται ἡ φιλοσοφία μέ τίς φυσικές καί τίς θεωρητικές επιστήμες τό ἐρώτημα ἀν ὁ εἰδικός φιλοσοφικός χαρακτήρας τῆς ἐργασίας τους, πού ὁμως οὐσιαστικά ἀφορᾶ τή φύση καί τό πνεῦμα, ἀπαιτεῖ καταρχήν (prinzipiell) νέες τοποθετήσεις (Einstellungen) μέ τίς ὁποῖες συνδέονται καί καταρχήν ἰδιότυποι στόχοι καί μέθοδοι· τό ἐρώτημα λοιπόν κατά πόσο τό φιλοσοφικό στοιχείο (das Philosophische) μᾶς ὀδηγεῖ σέ μιά νέα διάσταση ἢ ἐκτυλίσσεται σέ ἓνα καί τό αὐτό ἐπίπεδο μέ τίς ἐμπειρικές ἐκείνες επιστήμες πού ἀντικείμενό τους ἔχουν τή φύση καί τήν πνευματική ζωή: Αὐτό είναι ὡς σήμερα ἀμφισβητούμενο. Φαίνεται πώς δέν έχει ἀπο-

σαφηνιστεῖ επιστημονικά οὔτε καν τό καθαυτό νόημα τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων.

Ἔτσι, ἡ φιλοσοφία —σύμφωνα μέ τόν ἱστορικό στόχο της ἡ ἀνώτατη καί ἡ πιο αὐστηρή ἀπό ὅλες τίς επιστήμες, αὐτή πού ἀντιπροσωπεύει τή σταθερή ἀξίωση του ἀνθρώπου γιά καθαρῆ καί ἀπόλυτη γνώση (καί ἀκόμη γιά καθαρό καί ἀπόλυτο ἀξιολογεῖν (Wer ten) καί βούλεσθαι (Wollen), τά ὁποῖα είναι ἀδιάσπαστα ἐνωμένα μέ ἐκείνη)— δέν κατόρθωσε νά λάβει τή μορφή τῆς πραγματικῆς επιστήμης. Αὐτή πού εἶχε κληθεῖ νά γίνει ἡ μαστόρισσα (Lehrmeisterin) στό αἰώνιο ἐργο του Ἀνθρώπου δέν κατόρθωσε καν νά διδάξει: Νά διδάξει κατά ἀντικειμενικά ἔγκυρο τρόπο. Ἄρρεσε στόν Kant νά λέει ὅτι δέν μπορεί νά μάθει κανείς φιλοσοφία, ἀλλά μόνο τό φιλοσοφεῖν. Τί ἄλλο είναι αὐτό παρά ὁμολογία γιά τόν μή επιστημονικό χαρακτήρα (Unwissenschaftlichkeit) τῆς φιλοσοφίας. Μόνο ὡς ἐκεῖ πού φτάνει ἡ επιστήμη, ἡ πραγματική επιστήμη, μπορεί κανείς νά διδάσκει καί νά διδάσκεται —καί παντοῦ μέ τήν ἴδια έννοια. Ποτέ ἡ επιστημονική γνώση δέν είναι παθητική πρόσληψη πνευματικά ξένων ὑλικῶν, στηρίζεται πάντοτε σέ αὐτενέργεια, σέ μιά ἐσωτερική ἀναπαραγωγή τῶν κατακτήσεων του λόγου, πού ἐπιτεύχθηκαν ἀπό τά δημιουργικά πνεύματα σύμφωνα μέ ὀρισμένες ἀρχές καί μέ συνέπεια. Τῆ φιλοσοφία δέν μπορεί κανείς νά τή μάθει, ἐπειδή ἐδῶ δέν ὑπάρχουν τέτοιου εἶδους ἀντικειμενικές καί θεμελιωμένες γνώσεις, καί ἀκόμη —πράγμα πού σημαίνει

τό ἴδιο— ἐπειδὴ ἐδῶ ἐξακολουθοῦν νά λείπουν προβλήματα, μέθοδοι καί θεωρίες μέ σαφῆ ἐνοσιολογικά ὄρια καί ἐντελῶς ξεκαθαρισμένο νόημα.

Δέν λέω ὅτι ἡ φιλοσοφία εἶναι ἀτελής ἐπιστήμη, λέω ὅτι δέν εἶναι καὶ ἐπιστήμη ἀκόμη, ὅτι ὡς ἐπιστήμη δέν ἔχει καὶ ξεκινήσει, καί παίρνω ἐν προκειμένῳ ὡς κριτήριον ἕνα ἔστω μικρό τμήμα μιᾶς ἀντικειμενικά θεμελιωμένης θεωρητικῆς διδασκαλίας. Ἐτελείς εἶναι ὅλες οἱ ἐπιστῆμες, ἀκόμη καί αὐτές οἱ πολυθαυμαζόμενες ἀκριβολογικές (exakten) ἐπιστῆμες. Ἀπό τό ἕνα μέρος εἶναι ἀνολοκλήρωτες, ἔχουν μπροστά τους τόν ἀπέραντο ὀρίζοντα τῶν ἀνοιχτῶν προβλημάτων πού δέν θά ἀφήνουν ποτέ τήν ὀρμή τῆς γνώσης νά ἐφησυχάζει· ἀπό τό ἄλλο μέρος ἔχουν ὀρισμένες ἐλλείψεις στίς ἤδη διαμορφωμένες διδασκαλίες τους, παρουσιάζουν ἐδῶ καί ἐκεῖ κατάλοιπα τῆς ἀσάφειας ἢ τῶν ἀτελειῶν στή συστηματική διάταξη τῶν ἀποδείξεων καί τῶν θεωριῶν. Ὅπως ὁμως καί νά τό κάνουμε, ὑπάρχει ἕνα διδακτικό ὕλικό πού αὐξάνει ἀδιάλειπτα καί ἀπλώνεται σέ καινούριους κλάδους. Γιά τήν ἀντικειμενική ἀλήθεια, ἢ τήν ἀντικειμενικά θεμελιωμένη πιθανότητα, τῶν θαυμαστῶν θεωριῶν τῆς μαθηματικῆς ἐπιστῆμης καί τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, δέν θά ἀμφέβαλλε κανείς λογικός ἄνθρωπος. Δέν ὑπάρχουν ἐδῶ —σέ γενικές γραμμές— περιθώρια γιά ἰδιωτικές «γνώμες», «ἀπόψεις», «θέσεις». Ἐφόσον σέ ἐπί μέρους θέματα παρουσιάζεται πράγματι κάτι τέτοιο, τότε δέν πρόκειται γιά ὀλοκληρωμένη ἐπιστήμη ἀλλά

γιά ἐπιστήμη «ἐν τῇ γενέσει τῆς» —καί ὡς τέτοια ἐκτιμᾶται γενικῶς.*

Ἐντελῶς διαφορετική ἀπό τήν ἀτέλεια ὄλων τῶν ἐπιστημῶν, πού μόλις παραπάνω τήν περιγράψαμε, εἶναι ἡ ἀτέλεια τῆς φιλοσοφίας. Δέν πρόκειται γιά τό ὅτι ἔχει ἕνα σύστημα ἀπό διδασκαλίες ἀνολοκλήρωτο καί στίς λεπτομέρειές του μόνο ἀτελής· δέν ἔχει καὶ ἕνα τέτοιο σύστημα. Τά πάντα ἐδῶ εἶναι ἀμφισβητούμενα, κάθε θέση πού παίρνει κανείς εἶναι ὑπόθεση προσωπικῆς του πεποίθησης, τῶν ἀντιλήψεων τῆς σχολῆς, τοῦ «πρίσματος» (des «Standpunktes»).

Μπορεῖ βέβαια ὅλα τά σχεδιάσματα πού ἔχει νά μᾶς παρουσιάσει ἢ παγκόσμια ἐπιστημονική φιλοσο-

* Φυσικά δέν ἐνοῶ ἐδῶ τά ἐπίμαχα φιλοσοφικά-μαθηματικά προβλήματα τῶν μαθηματικῶν οὔτε ἐκεῖνα τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσης πού ἐντούτοις, ἂν τά δοῦμε προσεκτικά, δέν εἶναι ἀπλῶς λεπτομερειακά σημεῖα τοῦ περιεχομένου (Lehrgehalt) τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν, ἀλλά ἀφοροῦν τό «νόημα» («Sinn») τοῦ ἔργου τους (Leistung) συνολικά. Αὐτά καί μπορούμε καί ὀφείλουμε νά τά ξεχωρίσουμε ἀπό τίς ἴδιες τίς ἐπιστῆμες, ἀφοῦ οἱ περισσότεροι ἐκπρόσωποι τῶν ἐπιστημῶν αὐτῶν στάθηκαν ἀδιάφοροι ἀπέναντι σέ αὐτά τά ζητήματα. Ἴσως ὁ συνδυασμός τῆς λέξης φιλοσοφία μέ τά ὀνόματα ἄλλων ἐπιστημῶν νά σημαίνει ἕνα εἶδος ἐρευνῶν πού κατὰ κάποιον τρόπο δίνει σέ ὅλες ἐκεῖνες μιᾶ νέα διάσταση καί, ταυτόχρονα, μιᾶ ἔσχατη τελείωση (Vollendung). Ἡ λέξη ὁμως διάσταση (Dimension) ὑποδηλώνει συνάμα ὅτι ἡ αὐστηρή ἐπιστήμη παραμένει ἐπιστήμη, τό περιεχόμενό τῆς (Lehrgehalt) παραμένει περιεχόμενο, ἀκόμη καί όταν ἡ μετάβαση σέ αὐτή τή νέα διάσταση δέν ἔχει ἀκόμη συντελεστεῖ.

φική γραμματεία, ή παλαιότερη καί ή νεότερη, νά στηρίζονται σέ σοβαρή, σέ τεράστια πνευματική εργασία· καί ακόμη περισσότερο, μπορεί νά αποτελοῦν σέ μεγάλο βαθμό τήν προεργασία γιά τή μελλοντική ἐδραίωση συστημάτων ἀπό διδασκαλίες, τά ὅποια θά διέπονται ἀπό αὐστηρότητα ἐπιστημονική; Γιά τήν ὥρα ὅμως δέν εἶναι δυνατό νά θεωρηθοῦν ὡς βάση φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης κι οὔτε ὑπάρχει προοπτική πώς θά μπορέσουμε μέ τό ψαλίδι τῆς κριτικῆς νά κόψουμε ἀπό ἐδῶ κι ἀπό ἐκεῖ ἔστω ἕνα κομμάτι φιλοσοφικῆς διδασκαλίας.

Τήν πεποίθηση αὐτή πρέπει νά τή διατυπώσουμε ἄλλη μιά φορά ἀπερίφραστα καί ἔντιμα, ἀκριβῶς ἀπό αὐτήν ἐδῶ τή θέση, στό ξεκίνημα τοῦ περιοδικοῦ «Logos» πού θέλει νά δώσει ἕνα δείγμα γι' αὐτή τή σημαντική μεταστροφή τῆς φιλοσοφίας καί νά προετοιμάσει τό ἔδαφος γιά τό μελλοντικό «σύστημα» τῆς φιλοσοφίας.

Γιατί, μέ τή μεγάλη ἔμφραση πού δίνεται στόν ἀνεπιστημονικό χαρακτήρα κάθε φιλοσοφίας ὡς τώρα, προκύπτει αὐτόματα τό ἐρώτημα ἂν ἡ φιλοσοφία θά ἐξακολουθήσει νά ἐπιδιώκει τό στόχο τῆς αὐστηρῆς ἐπιστήμης, ἂν μπορεί νά τό θέλει αὐτό καί ἂν ὀφείλει νά τό θέλει. Τί νόημα θά ἔχει γιά μᾶς ἡ νέα «μεταστροφή»; Μήπως λ.χ. τόν παραμερισμό τῆς ιδέας μιᾶς αὐστηρῆς ἐπιστήμης; Καί τί νόημα θά ἔχει γιά μᾶς τό «σύστημα» —αὐτό πού εἶναι πόθος μας, αὐτό πού πρέπει νά μᾶς φωτίζει ὡς ἰδανικό στήν ἐρευνητική μας

εργασία; Θά εἶναι ἄραγε ἕνα φιλοσοφικό «σύστημα» μέ τήν παραδοσιακή ἔννοια, κάτι σάν τήν Ἰαθηνᾶ πού ξεπηδαίει τελειωμένη καί πάνοπλη ἀπό τό κεφάλι μιᾶς δημιουργικῆς μεγαλοφυΐας —γιά νά καταλήξει σέ κατοπινούς καιρούς καί αὐτή, μαζί μέ ἄλλες παρόμοιες Ἰαθηνές, στή σιωπή τοῦ Μουσείου τῆς Ἰστορίας; Ἡ θά εἶναι ἕνα σύστημα φιλοσοφικῶν διδασκαλιῶν πού ὕστερα ἀπό τήν τεράστια προεργασία γενεῶν ὀλοκληρῶν θά ξεκινάει πραγματικά ἀπό κάτω, στηριγμένο σέ ἀσφαλές θεμέλιο καί θά ἀνεβαίνει ψηλά ὅπως κάθε γερό οἰκοδόμημα, πού κάθε πέτρα του μπαίνει ἡ μιά πάνω στήν ἄλλη ὡς κάτι στερεό πού τοποθετεῖται σέ κάτι ἄλλο στερεό μέ ὁδηγό τή γνώση (Einsichten); Σέ αὐτό τό ἐρώτημα ἀναγκαστικά διχάζονται καί τά πνεύματα καί οἱ δρόμοι.

«Μεταστροφές» μέ σημασία ἀποφασιστική γιά τήν πρόοδο τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἐκεῖνες κατά τίς ὁποῖες ἡ ἀξίωση τῶν φιλοσοφιῶν πού προηγήθηκαν, πώς εἶναι ἐπιστημονικές, καταρρίπτεται ἀπό τόν κριτικό ἔλεγχο τῆς δῆθεν ἐπιστημονικῆς μεθοδικῆς πορείας τους (Verfahren), καί στίς ὁποῖες αὐτό πού ἀσκεῖ ρόλο καθοδηγητικό καί καθορίζει τή σειρά τῶν ἐργασιῶν εἶναι ἡ ἀπόλυτα ἐνσυνείδητη βούληση νά ξαναφτιάξουν ἀπό τήν ἀρχή τή φιλοσοφία, μέ τρόπο ριζοσπαστικό, ὡς αὐστηρή ἐπιστήμη. Ὅλη ἡ διανοητική ἐνέργεια ἐστιάζεται ἀρχικά στήν ἀποφασιστική ἀποσαφήνιση —ὕστερα ἀπό συστηματική ἐξέταση— τῶν ὄρων τῆς αὐστηρῆς ἐπιστήμης πού ἡ ὡς τώρα φιλοσοφία εἶτε

τούς είχε άπλοϊκά παραβλέψει, είτε τούς είχε παρανοήσει, για να επιχειρηθεί κατόπιν τό χτίσιμο ενός καινούριου οικοδομήματος από φιλοσοφικές διδασκαλίες. Μιά τέτοια απόλυτα ένσυνείδητη βούληση για αύστηρή επιστήμη κυριαρχεί στή σωκρατική-πλατωνική μεταστροφή τής φιλοσοφίας και —κατά τούς νεότερους χρόνους— στίς επιστημονικές αντιδράσεις κατά τής σχολαστικής φιλοσοφίας, ιδιαίτερα στήν καρτεσιανή μεταστροφή. Οι ώθήσεις της επιδρούν στίς μεγάλες φιλοσοφίες του 17ου και 18ου αι., ανανεώνονται με τόν πιό ριζικό και δυναμικό τρόπο στήν κριτική του λόγου ενός Kant και έξακολουθούν να κυριαρχούν στόν φιλοσοφικό στοχασμό του Fichte. 'Η έρευνα στρέφεται διαρκώς ξανά στίς άληθινές άφετηρίες (Anfänge), στήν αποφασιστική διατύπωση τών προβλημάτων, στήν όρθή μέθοδο.

Μόλις στή ρομαντική φιλοσοφία παρουσιάζεται κάποια άλλαγή. Όσο κι άν ό Hegel έπιμένει στήν απόλυτη έγκυρότητα τής μεθόδου και τής διδασκαλίας του, λείπει από τό σύστημά του ή κριτική του λόγου πού αποτελεί τόν πρώτιστο όρο για τή φιλοσοφική επιστημονικότητα. Δέν είναι όμως άσχετο με αυτό ότι ή έγελιανή φιλοσοφία —όπως άλλωστε ολόκληρη ή ρομαντική φιλοσοφία— στήν περίοδο πού ακολούθησε επέδρασε είτε πρός τήν κατεύθυνση τής έξασθένησης είτε τής νόθευσης τής ροπής για συγκρότηση μιας αύστηρης φιλοσοφικής επιστήμης.

Σέ ό,τι άφορα τό τελευταίο, τήν τάση δηλαδή για

Hegel → H → ιστορικός → Wauzel / phil.

νόθευση, είναι γνωστό, ότι ό έγελιανισμός προκάλεσε αντιδράσεις πού, ιδιαίτερα με τό δυναμόωμα τών ακριβολόγικων (exakt) επιστημών, είχαν ως συνέπεια να δοθεί κατά τον 18ο αιώνα ισχυρότατη ώθηση στό (νατουραλισμό, ή όποιος με τό σκεπτικισμό του —ένα σκεπτικισμό πού άθετεί κάθε απόλυτη ιδεατότητα και αντικειμενική έγκυρότητα— επέδρασε καθοριστικά στήν κοσμοθεωρία και τή φιλοσοφία του καιρού μας.

Από τήν άλλη πλευρά, στήν έξασθένηση τής επιστημονικής τάσης τής φιλοσοφίας συντέλεσε ή έγελιανή φιλοσοφία με τή διδασκαλία της ότι κάθε φιλοσοφία έχει σχετική αξία και μόνο για τήν έποχή της — μιά διδασκαλία πού στό σύστημα τής απόλυτης έγκυρότητας πού άξίωνε ό Hegel είχε ένα νόημα έντελώς διαφορετικό από τό ιστοριστικό (historizistisch), με τό όποιο τήν έξέλαβαν γενεές ολόκληρες πού μαζί με τήν πίστη τους στήν έγελιανή φιλοσοφία έχασαν και τήν πίστη τους σέ μιά απόλυτη φιλοσοφία. 'Η μεταβολή τής μεταφυσικής φιλοσοφίας τής ιστορίας του Έγελου σέ σκεπτικιστικό ιστορισμό επέδρασε καθοριστικά στήν έμφάνιση τής νέας «κοσμοθεωρητικής φιλοσοφίας» («Weltanschauungsphilosophie») πού ιδιαίτερα στίς μέρες μας φαίνεται να άπλώνεται γρήγορα και πού κατά τά άλλα ή ίδια, με τήν ως επί τό πλείστον άντινατουραλιστική και καμιά φορά και άντιστοριστική πολεμική της, δέν επιδιώκει τίποτα λιγότερο από τό να είναι σκεπτικιστική. Στό μέτρο όμως πού δείχνει —τουλάχιστον σέ ό,τι άφορα τά σχέ-

δια και την πορεία της— πώς δέν διακατέχεται από εκείνη την απόλυτη βούληση για επιστημονική θεωρία (Lehre), που αποτέλεσε τό κύριο χαρακτηριστικό της φιλοσοφίας τών νεότερων χρόνων ως τόν Kant, γίνεται ειδικά αυτή, ό αποδέκτης της κατηγορίας για έξασθένηση της επιστημονικής τάσης στη φιλοσοφία.

Οί σκέψεις που ακολουθοῦν βασίζονται στην ιδέα ότι τά ὑψιστα συμφέροντα τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ ἐπιβάλλουν νά διαμορφωθεί μιά αὐστηρά ἐπιστημονική φιλοσοφία· ότι, κατά συνέπεια, ἄν νομιμοποιεῖται μιά φιλοσοφική μεταστροφή στους καιρούς μας, ἡ μεταστροφή αὐτή πρέπει νά ἐμψυχώνεται ἀπό τήν πρόθεση νά ἀναθεμελιωθεῖ ἡ φιλοσοφία μέ τήν ἔννοια τῆς αὐστηρῆς ἐπιστήμης. Ἡ τάση αὐτή κάθε ἄλλο παρά ξένη εἶναι στήν ἐποχή μας. Εἶναι ζωντανή ἀκριβῶς στό νατουραλισμό που κυριαρχεῖ. Στοχεύει ἐξαρχῆς καί μέ ἀποφασιστικότητα στήν ιδέα μιᾶς αὐστηρᾶ ἐπιστημονικῆς μεταρρύθμισης τῆς φιλοσοφίας καί πιστεύει πώς αὐτό τό ἔχει ἤδη πραγματοποιήσει στίς προηγούμενες μορφές του ὅσο καί σέ αὐτές που ἔλαβε κατά τούς νεότερους χρόνους. Ὅλα αὐτά ὅμως, ἄν τά δοῦμε στή βάση τους, συντελοῦνται μέ ἕναν τρόπο που ἀπό θεωρητική ἀποψη εἶναι ἐκ θεμελίων λανθασμένος, ἐνώ ἀπό πρακτική ἀποψη συνιστᾷ ἕναν ὀλοένα μεγαλύτερο κίνδυνο γιά τόν πολιτισμό μας. Ἡ ἄσκηση ριζικῆς κριτικῆς στή νατουραλιστική φιλοσοφία ἀποτελεῖ σήμερα ὑπόθεση σημαντικῆ. Ἀντί γιά τήν κριτική που ἀπλῶς ἀναιρεῖ τόν νατουραλισμό ἀπό τίς

συνέπειές του (Konsequenzen), ὑπάρχει ἐντελῶς ἰδιαίτερη ἀνάγκη γιά μιά θετική κριτική μέ ἀντικείμενο τά θεμέλια καί τίς μεθόδους του. Μόνο αὐτή εἶναι κατάλληλη νά διατηρήσει ἀκέραιη τήν ἐμπιστοσύνη στή δυνατότητα μιᾶς ἐπιστημονικῆς φιλοσοφίας—μιά ἐμπιστοσύνη που ἀπειλεῖται ἀπό τίς παράλογες συνέπειες (Konsequenzen) τοῦ νατουραλισμοῦ, ὁ ὁποῖος βασίζεται στήν αὐστηρή ἐμπειρική ἐπιστήμη. Συμβολή σέ μιά τέτοια θετική κριτική ἀποτελοῦν οἱ σκέψεις που διατυπώνονται στό πρῶτο μέρος αὐτῆς τῆς πραγματείας.

Σχετικά ὅμως μέ τή μεταστροφή που τόσο συχνά ἐπισημαίνεται στίς μέρες μας, πράγματι ὁ προσανατολισμός της—καί αὐτό εἶναι δικαίωμά της—εἶναι καταβάση ἀντινατουραλιστικός· φαίνεται ὅμως ότι διατελώντας ὑπό τήν ἐπίδραση τοῦ ἱστορισμοῦ ξεστράτισε ἀπό τή γραμμή τῆς ἐπιστημονικῆς φιλοσοφίας καί πάει νά καταλήξει σέ ἀπλή κοσμοθεωριακή φιλοσοφία (Weltanschauungsphilosophie). Στήν ἐξέταση τῆς διαφορᾶς που καταρχήν ὑπάρχει ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς δύο φιλοσοφίες καί στήν ἀποτίμηση τῶν σωστῶν σημείων τῆς μιᾶς καί τῆς ἄλλης εἶναι ἀφιερωμένο τό δεύτερο μέρος.

Νατουραλιστική φιλοσοφία

Ὁ νατουραλισμός εἶναι ἐπακόλουθο τῆς ἀνακάλυψης τῆς φύσης, τῆς φύσης μέ τήν ἔννοια μιᾶς ἐνότητας

ἄξιο πρακτικό χαρακτήρα, καὶ ὁ τελευταῖος αὐτὸς προϋποθέτει τὴν κατάστασι μιᾶς τελειότητας (*habituelle Vollkommenheit*) ἀπὸ ἀποψη ἀξιολογική καὶ διανοητική. Ἡ συνειδητὴ προσπάθεια γιὰ τελειότητα προϋποθέτει, πάλι, τὴν τάσιν γιὰ ὀλόπλευρη σοφία. Ἀπὸ ὕλική ἀποψη αὐτὴ ἡ πειθαρχία (*Disziplin*) παραπέμπει, ἐκεῖνον πού καταβάλλει τὴν προσπάθειαν, στὶς διαφορὰς ομάδας ἀξιῶν, τίς ὁποῖες κάθε ἄτομο πού πράττει ὀφείλει νὰ τίς ἀναγνωρίσει — στὸ χῶρον τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν, τῆς θρησκείας κ.ο.κ. — ὡς κάτι μὲ ὑπερυποκειμενική καὶ δεσμευτική ἐγκυρότητα. Καὶ μιὰ ἀπὸ τίς πιὸ ὑψηλές ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς ἀξίες εἶναι ἡ ἰδέα αὐτῆς τῆς σοφίας καὶ τῆς τέλειος ἀξιουσύνης (*Tüchtigkeit*). Φυσικά καὶ αὐτὴ ἡ ἠθική τεχνική (*ethische Kuntstlehre*) — πού μπορεῖ νὰ εἶναι εἴτε κάπως πιὸ ἐκλαϊκευτική εἴτε ἐπιστημονική — εἰσχωρεῖ καὶ αὐτὴ στὸ πλαίσιο μιᾶς κοσμοθεωριακῆς φιλοσοφίας πού μὲ τὴν σειρά τῆς — ἔτσι ὅπως ἔχει ἀναπτυχθεῖ στὴν κοινὴ συνείδησι τῆς ἐποχῆς τῆς ὡς ἀντικειμενικὴ ἐγκυρότητα καὶ στέκεται πειστικὰ ἀπέναντι στὸ ἄτομο ὡς τέτοια — ὀφείλει νὰ ἀποβεῖ μορφωτικὴ δύναμις (*Bildungsmacht*) μὲ ὕψιστη σημασία, μιὰ ἐστία πού θὰ ἀκτινοβολεῖ τὴν πιὸ πολὺτιμη μορφωτικὴ ἐνέργεια γιὰ τίς πιὸ πολὺτιμες προσωπικότητες τῆς ἐποχῆς.

Ἀφοῦ πιά ἀποδώσαμε τὴν τιμὴ πού ἀπόλυτα δικαιούται ἡ ὑψηλὴ ἀξία τῆς κοσμοθεωριακῆς φιλοσοφίας, θὰ εἶναι φανερό πῶς τίποτα δέν μπορεῖ νὰ μᾶς

κρατήσῃ ἀπὸ τὸ νὰ συστήσουμε ἀνευ ὄρων τὴν ἐπιδίωξιν μιᾶς τέτοιας φιλοσοφίας.

Θὰ ἦταν ἴσως δυνατὸ νὰ δειχθεῖ σχετικὰ μὲ τὴν ἰδέαν τῆς φιλοσοφίας ὅτι θὰ πρέπει νὰ ἱκανοποιούνται καὶ ἄλλες, ἀπὸ ὀρισμένη ἀποψη ὑψηλότερες, ἀξίες, δηλαδὴ οἱ ἀξίες μιᾶς φιλοσοφικῆς ἐπιστήμης. Πρέπει νὰ ἀναλογιστοῦμε τὸ ἐξῆς. Ἡ ἐξέτασίς μας συντελεῖται ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ ἐπιστημονικοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἐποχῆς μας, πού εἶναι μιὰ ἐποχή, στὴν ὁποία αὐστηρές ἐπιστήμες ἔχουν ἐξαντικειμενευθεῖ σὲ ἐπιβλητικὰς δυνάμεις. Γιὰ τὴ σύγχρονη συνείδησι οἱ ἰδέες “μόρφωση” ἢ “κοσμοθεωρία” καὶ “ἐπιστήμη” — νοούμενες ὡς πρακτικὲς ἰδέες — ἔχουν σαφῶς διαχωριστεῖ, καὶ στὸ ἐξῆς θὰ μένουν γιὰ πάντα χωρισμένες. Μπορεῖ αὐτὸ νὰ μᾶς στενοχωρεῖ, ὀφείλομε ὁμως νὰ τὸ δεχτοῦμε ὡς γεγονός πού δέν παύει νὰ εἶναι ἐνεργὸ καὶ νὰ καθορίζει ἀνάλογα τίς πρακτικὰς στάσεις μας (*praktische Stellungnahmen*). Οἱ φιλοσοφίες τοῦ παρελθόντος ὑπῆρξαν, ἀσφαλῶς, κοσμοθεωριακὲς φιλοσοφίες, ἀφοῦ οἱ δημιουργοὶ τους διακατέχονταν ἀπὸ τὴν ὀρμὴ τῆς σοφίας ἀλλὰ στὸ μέτρο ἀκριβῶς πού ἦταν ζωντανὸς μέσα τους ὁ στόχος τῆς αὐστηρῆς ἐπιστήμης, ἦταν καὶ ἐπιστημονικὲς φιλοσοφίες. Οἱ δύο στόχοι ἢ δέν εἶχαν ἀκόμη διαχωριστεῖ ἢ εἶχαν διαχωριστεῖ χωρὶς σαφήνεια. Στὴν πρακτικὴ ζωὴ συγχωνεύονταν καὶ βρισκονταν σὲ ἀπόστασι ὄχι ἀπρόσιτη, ὅσο καὶ ἂν αὐτὸς πού τίς ἐπιδίωκε τίς αἰσθανόταν πολὺ πιὸ ψηλά ἀπὸ αὐτόν. Ἀφότου ὁμως συγκροτήθηκε μιὰ ὑπερ-

1 4 χρονική universitas αυστηρών επιστημών αυτό άλλαξε ριζικά. Γενεές επί γενεών εργάζονται με ενθουσιασμό στο επιβλητικό οικοδόμημα της επιστήμης, και κάθε μιά του προσθέτει τό ταπεινό πετράδι της, έχοντας πάντοτε συνείδηση, πώς τό οικοδόμημα δέν έχει τελειωμό, δέν πρόκειται νά ολοκληρωθεῖ ποτέ. Καί ἡ κοσμοθεωρία, βέβαια, εἶναι μιά «ιδέα», πρόκειται όμως γιά τήν ιδέα ενός στόχου πού βρίσκεται στό χῶρο τοῦ πεπερασμένου, πού εἶναι καταρχήν (prinzipiell) δυνατό νά πραγματοποιηθεῖ, μέ συνεχεῖς προσεγγίσεις, σέ μιά ἐπιμέρους ζωή, ἀκριβῶς ὅπως ἡ ἠθικότητα ἡ ὁποία ἀναμφιβόλως θά ἔχανε τό νόημά της σέ περίπτωση πού θά ἦταν ἀπλῶς ιδέα γιά κάτι τό καταρχήν ἄπειρο, πού κεῖται στό χῶρο τοῦ ὑπέρ-τελικοῦ ἀπείρου. Ἡ «ιδέα» τῆς κοσμοθεωρίας εἶναι κατά συνέπεια διαφορετική σέ κάθε ἐποχή, ὅπως γίνεται ἀμέσως πρόδηλο ἀπό τήν παραπάνω ἀνάλυση τῆς ἐννοίας της. Ἡ «ιδέα» τῆς επιστήμης, ἀπεναντίας, εἶναι ὑπερχρονική καί αὐτό σημαίνει ὅτι δέν περιορίζεται ἀπό καμιάς λογῆς σχέση μέ τό πνεῦμα μιᾶς ὀρισμένης ἐποχῆς. Μέ τίς διαφορές αὐτές σχετίζονται οὐσιαστικές διαφορές πού ἀναφέρονται στούς πρακτικούς στόχους. Γενικά, οἱ σκοποὶ τῆς ζωῆς μας εἶναι δύο ειδῶν: ἄλλοι εἶναι πρόσκαιροι, ἄλλοι εἶναι γιά τήν αἰωνιότητα· ἄλλοι ἀποβλέπουν στήν τελειότητα τῆ δικῆς μας καί τῶν συγχρόνων μας, κι ἄλλοι στήν τελειότητα καί ἐκείνων πού θά ἔλθουν μετά, ὡς τίς πιό μακρινές γενεές. Ἡ επιστήμη εἶναι ἔμβλημα γιά ἀπόλυτες, ἀχρονες ἀξίες.

Κάθε τέτοια ἀξία ἀνήκει πιά, ἀπό τή στιγμή πού ἀνακαλύφθηκε, στό θησαυροφυλάκιο κάθε κατοπινῆς ἀνθρωπότητας καί προφανῶς καθορίζει τό ὕλικό περιεχόμενο τῆς ιδέας τῆς μόρφωσης, σοφίας, κοσμοθεωρίας καί τῆς κοσμοθεωριακῆς φιλοσοφίας.

Εἶναι λοιπόν σαφές ἡ διάκριση: Κοσμοθεωριακή φιλοσοφία καί ἐπιστημονική φιλοσοφία ὡς δύο ιδέες πού κατά κάποιον τρόπο ἀναφέρονται ἡ μιά στήν ἄλλη καί πού ὅμως δέν πρέπει νά συγχέονται ἡ μιά μέ τήν ἄλλη. Πρέπει ἐπίσης ἐδῶ νά προσέξουμε ὅτι ἡ πρώτη ἀπό αὐτές δέν εἶναι κάτι σάν ἀτελῆς πραγμάτωση τῆς δευτέρας μέσα στό χρόνο. Γιατί, ἂν συμβαίνει νά εἶναι ἡ ἀποψή μας ὀρθή, δέν έχει ὡς τώρα ὑπάρξει καμιά ἀπολύτως πραγμάτωση ἐκείνης τῆς ιδέας [τῆς ἐπιστημονικῆς φιλοσοφίας], δέν ὑφίσταται πραγματικά καμιά φιλοσοφία ὡς αὐστηρή ἐπιστήμη, κανένα, ἔστω καί ἀτελές, «σύστημα ἀπό θεωρίες» («Lehrsystem») πού νά έχει ἀντικειμενικά ἀναδυθεῖ ἀπό τό ἐνιαῖο πνεῦμα τῆς κοινότητας τῶν ἐρευνητῶν τῆς ἐποχῆς μας. Ἀπό τήν ἄλλη πλευρά, κοσμοθεωριακές φιλοσοφίες ὑπῆρχαν ἤδη πρὶν ἀπό χιλιάδες χρόνια. Θά μπορούσε ἀκόμη νά πει κανείς ὅτι οἱ πραγματώσεις τῶν ιδεῶν αὐτῶν (μέ τήν προϋπόθεση πώς κάτι τέτοιο εἶναι καί γιά τίς δύο δυνατό) θά προσεγγίζουν, χωρίς ὅμως νά συμπίπτουν, ἡ μιά τήν ἄλλη στό ἄπειρο καί θά ἐπικαλύπτονται· καί τό ἄπειρο αὐτό τῆς επιστήμης θά τό φανταστοῦμε πλασματικά ὡς ἓνα «σημεῖο ἀπομακρυσμένο στό ἄπειρο». Καί, ἀντίστοιχα, πρέπει νά φαν-

ταστοῦμε καί τήν ιδέα τῆς φιλοσοφίας μέ τέτοια εὐρύτητα, ὥστε, παράλληλα μέ τίς εἰδικές φιλοσοφικές ἐπιστῆμες, νά περιλαμβάνει καί ὅλες τίς ἄλλες ἐπιμέρους ἐπιστῆμες, ἀφοῦ προηγουμένως αὐτές, μέ ἓνα ξεκαθάρισμα καί μιᾶ ἀξιολόγηση βασισμένη στόν λογικό ἔλεγχο (vernunftkritisch), θά ἔχουν μεταπλαστεῖ σέ φιλοσοφίες.

Ἄν αὐτές τίς δύο διαφορετικές ιδέες τίς λάβουμε ὡς περιεχόμενα στόχων ζωῆς (Lebensziele), τότε ἀπέναντι στήν κοσμοθεωριακή ἐπιδίωξη (Weltanschauungsstreben) εἶναι δυνατό νά σταθεῖ μιᾶ ἐντελῶς διαφορετική ἐρευνητική προσπάθεια, ἡ ὁποία, ἔχοντας ἀπόλυτη συνείδηση γιά τό γεγονός ὅτι ἡ ἐπιστήμη δέν μπορεῖ ποτέ νά εἶναι ἓνα ὀλοκληρωμένο δημιουργήμα τοῦ μεμονωμένου ἀτόμου, βάζει ὅλη τήν ἐνεργητικότητά της, σέ συνεργασία μέ ὅσους ἔχουν τίς ἴδιες ἀπόψεις, γιά νά βοηθήσει νά διαμορφωθεῖ καί νά προχωρήσει βῆμα βῆμα μιᾶ ἐπιστημονική φιλοσοφία. Τό μεγάλο θέμα τῆς ἐποχῆς εἶναι, παράλληλα μέ τόν σαφῆ διαχωρισμό τῶν στόχων αὐτῶν, ἡ σχετική ἀξιολόγησή τους καί συνάμα τό κατά πόσο συμβιβάζονται στήν πράξη ὁ ἓνας μέ τόν ἄλλο.

Πρέπει ἀπό τήν ἀρχή νά παραδεχτοῦμε πῶς ἀπό τήν ἀποψη τῶν ἀτόμων πού φιλοσοφοῦν δέν εἶναι δυνατό νά δοθεῖ μιᾶ καθολικά ἔγκυρη πρακτική λύση ὑπέρ τοῦ ενός ἢ τοῦ ἄλλου εἴδους τοῦ φιλοσοφεῖν. Οἱ μὲν εἶναι θεωρητικοί, κυρίως, ἄνθρωποι πού ἀπό τή φύση τους ἀποκλίνουν πρὸς τήν αὐστηρά φιλοσοφική

ἐρευνα, ἀρκεῖ μόνο ἡ περιοχὴ πού τοὺς ἐλκύει νά τοὺς ἀνοίγει προοπτικές γιά τέτοια ἐρευνα. Ἐδῶ εἶναι δυνατό τό ἐνδιαφέρον τους, τό γεμάτο πάθος ἐνδιαφέρον τους γι' αὐτή τήν περιοχὴ, νά προέρχεται ἀπό συναισθηματικές ἀνάγκες, λ.χ. ἀνάγκες κοσμοθεωριακές. Ἀντίθετα, γιά φύσεις αἰσθητικές καί πρακτικές (γιά καλλιτέχνες, θεολόγους, νομικούς κ.ο.κ.) τὰ πράγματα ἔχουν διαφορετικά. Τήν κλήση (Beruf) τους τήν βλέπουν στήν πραγμάτωση αἰσθητικῶν ἢ πρακτικῶν ἰδεωδῶν, δηλαδή ἰδεωδῶν πού ἀνήκουν σέ μιᾶ ἐξωθεωρητική σφαῖρα. Ἐδῶ συγκαταλέγονται καί θεολόγοι, νομικοί, τεχνικοί — στήν πιό πλατιά ἔννοια — ἐρευνητές καί συγγραφεῖς, ἐφόσον δέν προάγουν μέ τὰ συγγράμματά τους τήν καθαρὴ θεωρία ἀλλὰ θέλουν, πάνω ἀπὸ ὅλα, νά ἐπιδράσουν στήν πράξη. Βέβαια, στήν πραγματικότητα τῆς ζωῆς, ἡ διάκριση αὐτὴ δέν εἶναι ἐντελῶς καθαρὴ καί ἀκριβῶς σέ μιᾶ ἐποχῇ, ὅπου πρακτικά κίνητρα πιέζουν μέ ὑπέρμετρη δύναμη, εἶναι δυνατό μιᾶ θεωρητικὴ φύση νά ὑποχωρήσει καί αὐτὴ μπροστά στή δύναμη τῶν κινήτρων αὐτῶν, πιό πολὺ ἀπὸ ὅ,τι θά ἐπέτρεπε ἡ κλήση της. Ἰδιαιτέρα ὅμως σέ αὐτό τό σημεῖο ὑπάρχει ἓνας μεγάλος κίνδυνος γιά τὴ φιλοσοφία τῆς ἐποχῆς μας.

Δέν πρέπει ὅμως νά θέσουμε τό ἐρώτημα μόνο ἀπὸ τήν ἀποψη τοῦ ὑποκειμένου ἀλλὰ καί ἀπὸ ἐκεῖνη τῆς ἀνθρωπότητας καί τῆς ἱστορίας, ἀφοῦ δηλαδή ἀναλογιστοῦμε τί σημασία ἔχει γιά τήν ἐξέλιξη τοῦ πολιτισμοῦ, γιά τὴ δυνατότητα γιά μιᾶ πραγμάτωση, πού

νά προχωρεί ολόενα προς τὰ εμπρός, τῆς ιδέας τῆς αἰωνιότητος τῆς ἀνθρωπότητος — ὄχι τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀτόμου — τό ἐάν στό ἐρώτημα αὐτό θά δοθεῖ ἀπάντηση μέ τή μιᾶ ἢ τήν ἄλλη ἔννοια, μέ ἄλλα λόγια ἂν ἡ τάση γιά τό ἕνα εἶδος φιλοσοφίας ὑπερισχύει στούς καιρούς αὐτούς ἐντελῶς καί ὀδηγήσει τήν ἄλλη — ἄς ποῦμε τήν ἐπιστημονική φιλοσοφία — στόν ἀφανισμό. Καί αὐτό ἐπίσης εἶναι ἕνα πρακτικό ζήτημα. Γιατί ὡς τὰ ἀπώτατα πέρατα τοῦ ἠθικοῦ ιδεώδους, ὡς ἐκεῖνα πού προσδιορίζονται ἀπό τήν ιδέα τῆς ἀνάπτυξης τῆς ἀνθρωπότητος, φθάνουν οἱ ἱστορικές μας ἐπιδράσεις καί συνάμα καί οἱ ἠθικές εὐθύνες μας.

Εἶναι σαφές τό πῶς θά ἔθετε μιᾶ φιλοσοφική φύση τό ὑπό συζήτηση πρόβλημα, ἐφόσον θά ὑπῆρχαν ἤδη οἱ ἀδιαμφισβήτητες ἀρχές μιᾶς φιλοσοφικῆς θεωρίας. Ἄς ρίξουμε μιᾶ ματιά σέ ἄλλες ἐπιστῆμες. Κάθε αὐτοφύης μαθηματική ἢ φυσικοεπιστημονική «σοφία» καί διδασκαλία περί σοφίας ἔχει χάσει τή νομιμότητά της στό μέτρο πού ἡ ἀντίστοιχη θεωρητική διδασκαλία ἔχει θεμελιωθεῖ μέ τρόπο ἀντικειμενικά ἔγκυρο. Ἡ ἐπιστήμη μίλησε ἀπό ἐδῶ καί πέρα ἡ σοφία ὀφείλει νά μάθει. Ἡ φυσικοεπιστημονική (naturwissenschaftliche) ἐπιδίωξη τῆς σοφίας πρὶν ἀπό τήν ὑπαρξή αὐστηρῆς ἐπιστῆμης δέν ἦταν, ἄς ποῦμε, ἀδικαιολόγητη δέν ἀπορρίπτεται ἐκ τῶν ὑστέρων σχετικά μέ τήν ἐποχή της. Στίς πιέσεις τῆς ζωῆς, στήν πρακτική ἀναγκαιότητα «νά πάρει θέση», ὁ ἀνθρώπος δέν ἦταν δυνατό νά περιμένει ὥσπου νά ὑπάρξει — ὕστερα ἀπό

χιλιετίες — ἐπιστήμη, ἀκόμη καί ἂν δεχθοῦμε ὅτι ἤξερε ἤδη τήν ιδέα τῆς αὐστηρῆς ἐπιστῆμης.

Ἐκ τῆς ἄλλου μέρους, ἀκόμη καί ἡ πιό ἀκριβολογική ἐπιστήμη δέν προσφέρει παρά ἕνα περιορισμένα μόνο ἀναπτυγμένο σύστημα θεωριῶν, πού περιβάλλεται ἀπό ἕναν ἀπέραντο ὀρίζοντα μιᾶς ἀπραγματοποίητης ἀκόμη ἐπιστῆμης. Ποιός πρέπει, τώρα, νά θεωρηθεῖ ὅτι εἶναι ὁ σωστός στόχος γιά τόν ὀρίζοντα αὐτό: Ἡ παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς αὐστηρῆς θεωρίας ἢ ἡ «ἐποπτεία», ἢ «σοφία»; Ὁ θεωρητικός ἀνθρώπος, ὁ ἐπαγγελματίας ἐρευνητής τῆς φύσης, δέν θά διστάσει σχετικά μέ τό τί θά ἀπαντήσει. Ἐκεῖ πού ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ νά μιλήσει, ἔστω καί ἂν αὐτό συμβεῖ ὕστερα ἀπό αἰῶνες, ὁ θεωρητικός θά ἀπορρίψει τίς ἀσαφεῖς «ἐποπτεῖες». Θά τό θεωροῦσε ὡς ἀμάχημα ἀπέναντι στήν ἐπιστήμη νά συστήσει τό σχεδιασμό «ἐποπτεῶν» γιά τή φύση (Naturanschauungen). Ἀσφαλῶς ἀντιπροσωπεύει ὡς πρὸς αὐτό ἕνα δίκαιο τῆς μελλοντικῆς ἀνθρωπότητος. Τό μεγαλεῖο τους, τή συνέχεια καί τή δυναμικότητα τῆς προοδευτικῆς τους ἐξέλιξης οἱ αὐστηρές ἐπιστῆμες δέν τὰ ὀφείλουν οὔτε κατὰ τό ἐλάχιστο στή ριζοσπαστικότητα αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν ἀντιλήψεων. Βέβαια, κάθε ἀκριβολογικός ἐρευνητής διαμορφώνει «ἐποπτεῖες», κοιτάζει πέρα ἀπό ὅ, τι εἶναι ἀκλόνητα θεμελιωμένο, ἐξετάζοντας, ἀμφιβάλοντας, ὑποθέτοντας· μόνο ὅμως μέ μεθοδολογική πρόθεση, γιά νά σχεδιάσει νέα τμήματα αὐστηρῆς θεωρίας. Ἡ στάση αὐτή δέν ἀποκλείει ὅτι — ὅπως γνω-

ρίζει πολύ καλά ο ίδιος ο έρευνητής της φύσης— ή εμπειρία στην προεπιστημονική έννοια, μολονότι σε σύνδεση με επιστημονικές γνώσεις, παίζει ένα μεγάλο ρόλο στο πλαίσιο της φυσικοεπιστημονικής τεχνικής. Τά τεχνικά ζητήματα ζητούν τη λύση τους, τό σπίτι, ή μηχανή πρέπει νά κατασκευαστούν· δέν είναι δυνατό νά περιμένουν ώσπου ή φυσική επιστήμη θά είναι σε θέση νά δώσει ακριβολογική απόκριση σέ όλα τά θέματα. Για τούτο ο τεχνικός, ως πρακτικός (Praktiker), αποφαίνεται διαφορετικά από τόν θεωρητικό της φυσικής επιστήμης. 'Από αυτόν παίρνει τή θεωρία, από τή ζωή τήν «έμπειρία».

Δέν έχουν έντελώς έτσι τά πράγματα σχετικά μέ τήν επιστημονική φιλοσοφία, ακριβώς επειδή δέν έχει γίνει ακόμη ούτε καν ή αρχή για μιά επιστημονικά αυστηρή θεωρία, και αυτή πού έχει παραδοθεῖ ιστορικά, όπως και εκείνη πού είναι ζωντανή και εξελίσσεται—και ή οποία παίρνει τό μέρος εκείνης— είναι, τό πολύ, ένα επιστημονικό υποκατασκευάσμα (Halbfabrikat) ή ένα άξεχώριστο μίγμα από κοσμοθεωρία και θεωρητική γνώση. 'Από τό άλλο μέρος δέν μπορούμε, δυστυχώς, ούτε έδώ νά περιμένουμε. 'Η φιλοσοφική ανάγκη ως κοσμοθεωριακή ανάγκη μάς πιέζει. Και γίνεται διαρκώς μεγαλύτερη, όσο εύρύνεται ο κύκλος τών θετικών επιστημών. Τό τεράστιο πλήθος τών επιστημονικά «έρμηνευμένων» δεδομένων πού μάς προσφέρουν, δέν είναι δυνατό νά μάς βοηθήσει, γιατί συνοδεύεται καταρχήν (prinzipiell), μαζί μέ όλόκλη-

ρες τίς επιστήμες, από μιά σειρά αινίγματα, πού ή λύση τους γίνεται για μάς ζωτικό θέμα. Οί φυσικές επιστήμες δέν έχουν διαλευκάνει, ούτε στο ελάχιστο, τά αινίγματα της πραγματικότητας στην οποία ζούμε και υπάρχουμε. 'Η γενική πίστη ότι ο ρόλος τους συνίσταται στην επίτευξη αυτού του στόχου και ότι άπλως δέν έχουν ακόμη προχωρήσει αρκετά, ή γνώμη ότι—καταρχήν (prinzipiell)— είναι σε θέση νά τό πετύχουν, αποκαλύπτεται, σε όποιον βλέπει βαθύτερα, ως πρόληψη (Aberglaube). 'Η ανάγκαια διάκριση ανάμεσα σέ φυσική επιστήμη και φιλοσοφία—πού τή λαμβάνουμε έδώ ως επιστήμη μέ έναν προσανατολισμό καταρχήν διαφορετικό από εκείνο της φυσικής επιστήμης, παρ' όλο πού σε όρισμένες περιοχές συνδέεται ουσιαστικά μέ τή φυσική—τείνει νά πραγματοποιηθεῖ και νά αποσαφηνιστεῖ. Για νά μιλήσουμε μέ τά λόγια του Lotze: «'Υπολογίζω τήν πορεία τών πραγμάτων (του κόσμου, Weltlauf) δέν σημαίνει πώς τήν κατανοώ». Δέν έχουμε όμως προχωρήσει πιό πέρα ούτε στίς επιστήμες του πνεύματος (Geisteswissenschaften). Τό νά «κατανοήσουμε» τήν πνευματική ζωή της ανθρωπότητας είναι ασφαλώς μεγάλη και ώραία υπόθεση. Δυστυχώς όμως ούτε αυτού του είδους τό κατανοεῖν (Verstehen) μπορεί νά μάς βοηθήσει· και δέν πρέπει νά τό συγχέουμε μέ τό φιλοσοφικό κατανοεῖν, αυτό πού θά μάς αποκαλύψει τά αινίγματα του κόσμου και της ζωής (Welt- und Lebensrätsel).

'Η πνευματική ανάγκη της εποχής μας είναι πρα-

γματικά ἀβάστακτη. Ἄν αὐτό πού μᾶς ἐνοχλοῦσε ἦταν μόνο μιά θεωρητική ἀσάφεια γύρω ἀπό τό νόημα τῶν «πραγματικότητων» πού ἐρευνοῦν οἱ φυσικές καί θεωρητικές ἐπιστήμες —δηλαδή κατά πόσο ὑπάρχει σέ αὐτές εἶναι (Sein) μέ τήν ἔσχατη ἔννοια, τί θά πρέπει νά θεωρηθεῖ ὡς τέτοιου εἶδους («ἀπόλυτο») εἶναι, καί κατά πόσο ἓνα τέτοιο εἶναι (Sein) εἶναι ἐν γένει δυνατό νά κατακτηθεῖ γνωστικά. Πρόκειται γιά τήν πιό ριζική ζωτική ἀνάγκη μας, μιά ἀνάγκη πού ἀφορᾷ κάθε σημεῖο τῆς ζωῆς μας. Κάθε ζωή εἶναι «λήψη θέσης» (Stellungnehmen), κάθε «λήψη θέσης» ὑπόκειται σέ μιά ὑποχρέωση, σέ μιά «δικαιολόγηση» (Rechtsprechung) σχετικά μέ τήν ἐγκυρότητα ἢ τήν ἀκυρότητά της, σύμφωνα μέ ὀρισμένους ἀπόλυτους γνώμονες (Normen). Ὅσο οἱ γνώμονες αὐτοί ἦταν ἀδιαφιλονίκητοι, ὅσο δέν ἀπειλοῦνταν καί δέν χλευάζονταν ἀπό κανένα σκεπτικισμό, ὑπῆρχε ἓνα μόνο ζωτικό πρόβλημα (Lebensfrage): Πῶς θά ἀνταποκρίνονταν σ' αὐτούς πρακτικά κατά τόν καλύτερο τρόπο. Τί γίνεται ὁμως τώρα πού ὅλοι μαζί καί ὁ κάθε ἓνας χωριστά ἀπό αὐτούς τούς γνώμονες ἀμφισβητοῦνται ἢ νοθεύονται καί ἔχουν χάσει τό ἰδεατό κύρος τους; Νατουραλιστές καί ἱστοριστές ἀγωνίζονται γιά τήν κοσμοθεωρία καί οἱ δύο ὁμως δουλεύουν ἀπό διαφορετικές πλευρές, προσπαθώντας νά μετατρέψουν τίς ιδέες σέ γεγονότα (Tatsachen) καί νά μεταβάλουν κάθε πραγματικότητα, κάθε ζωή, σέ ἓνα ἀκατανόητο μίγμα ἀπό «γεγονότα» («Tatsachen»), ἀπό τό ὁποῖο θά λεί-

πουν τά ἰδεατά στοιχεῖα. Ἡ πρόληψη (Aberglaube) τοῦ γεγονότος εἶναι κοινή σέ ὅλους τους.

Εἶναι βέβαιο ὅτι δέν μπορούμε νά περιμένουμε. Εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά πάρουμε θέση, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά προσπαθήσουμε νά ἰσοφαρίσουμε τίς δυσαρμονίες στή στάση πού παίρνουμε ἀπέναντι στήν πραγματικότητα —στήν πραγματικότητα τῆς ζωῆς, πού ἔχει γιά μᾶς σημασία, μέσα στήν ὁποία ὀφείλουμε ἐμεῖς νά ἔχουμε σημασία— νά τήν ἰσοφαρίσουμε μέ μιά ἔλλογη, ἂν καί ἀνεπιστημονική κοσμοθεωρία καί βιοθεωρία». Καί ἂν ὁ κοσμοθεωριακός φιλόσοφος μπορεῖ νά μᾶς βοηθήσει σέ αὐτό, δέν θά ὀφείλουμε νά τόν εὐχαριστήσουμε;

Ὅση ἀλήθεια καί ἂν ὑπάρχει σ' αὐτό πού μόλις τώρα προβάλαμε, ὅσο κι ἂν δέν θέλουμε νά στερηθοῦμε τήν ἔξαρση καί τήν παρηγοριά πού μᾶς προσφέρουν παλαιές καί νέες φιλοσοφίες, ὡστόσο πρέπει νά ἐπιμείνουμε πῶς δέν ἐπιτρέπεται νά λησμονήσουμε τήν εὐθύνη μας ἀπέναντι στήν ἀνθρωπότητα. Δέν ἐπιτρέπεται γιά χάρη τοῦ χρόνου νά ἐγκαταλείψουμε τήν αἰωνιότητα προκειμένου νά καταπραΰνουμε τή δική μας ἀνάγκη δέν μᾶς ἐπιτρέπεται νά κληροδοτήσουμε τίς μελλοντικές γενεές ἀνάγκες καί δυσκολίες πού τελικά θά εἶναι ἀδύνατο νά ξεριζωθοῦν. Ἡ δυσκολία ἐδῶ προέρχεται ἀπό τήν ἐπιστήμη. Μόνο ὁμως ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ νά ξεπεράσει ὀριστικά μιά δυσκολία πού προέρχεται ἀπό τήν ἐπιστήμη. Ἄν ἡ σκεπτικιστική κριτική τῶν ἐκπροσώπων τοῦ νατουραλισμοῦ

καί τοῦ ἱστορισμοῦ διαλύει, σέ ὄλες τίς δεοντολογικές περιοχές (Sollensgebiete), τή γνήσια ἀντικειμενική ἐγκυρότητα καί τήν ἐμφανίζει ὡς παραλογισμό· ἄν ἔννοιες ἀσαφεῖς, ἀσύμφωνες ἐσωτερικά, μόλο πού ξεπήδησαν φυσικά ἀπό τό στοχασμό, λειτουργοῦν ἀνασταλτικά· ἄν πολυσήμαντα ἢ διαστρεβλωμένα προβλήματα — συνέπεια τοῦ προηγουμένου — ἐμποδίζουν τήν κατανόηση τῆς πραγματικότητας καί τή δυνατότητα γιά μιά λογική «τοποθέτηση» (Stellungnahme) ἀπέναντί της· ἄν μιά μεθοδολογική στάση — πού εἶναι εἰδική ἀλλά συνάμα καί ἀπαραίτητη γιά μιά μεγάλη τάξη ἐπιστημῶν — γίνεται ἀνίκανη νά περάσει σέ ἄλλη στάση καί ἄν μέ τίς προκαταλήψεις αὐτές συνδέονται παραλογισμοί γύρω ἀπό τήν ἀντίληψη τοῦ κόσμου πού καταπιέζουν τό συναίσθημα — τότε ἀπέναντι σ' αὐτά καί σέ παρόμοια κακά ὑπάρχει ἕνα μόνο φάρμακο: Ἐπιστημονική κριτική καί μιά ριζική (radikale) ἐπιστήμη, πού θά ἀρχίζει ἀπό κάτω, θά στηρίζεται σέ ἀσφαλῆ θεμέλια καί θά προχωρεῖ σύμφωνα μέ μιά αὐστηρότατη μέθοδο. Εἶναι ἡ φιλοσοφική ἐπιστήμη πού ὑποστηρίζουμε ἐδῶ. Οἱ κοσμοθεωρίες εἶναι δυνατό νά ἀντιμάχονται ἢ μιά τήν ἄλλη, μόνο ἡ ἐπιστήμη μπορεῖ νά ἀποφάνεται καί οἱ ἀποφάνσεις της φέρουν τή σφραγίδα τῆς αἰωνιότητας.

Ἐπομένως, ὅποιον προσανατολισμό καί ἄν λάβει ἡ νέα στροφή τῆς φιλοσοφίας, εἶναι πέρα ἀπό κάθε ἀμφιβολία πώς δέν ἐπιτρέπεται νά ἐγκαταλείψει τήν ἐπιθυμία νά εἶναι αὐστηρή ἐπιστήμη, ἀντίθετα ὀφείλει

νά σταθεῖ ἀπέναντι στήν πρακτική κοσμοθεωριακή προσπάθεια ὡς θεωρητική ἐπιστήμη καί, μέ ἀπόλυτη συνειδητότητα νά διαχωριστεῖ ἀπό αὐτήν. Γιατί πρέπει ἐδῶ νά ἀποκρουστοῦν καί ὄλες οἱ μεσολαβητικές προσπάθειες. Ἴσως βέβαια οἱ ὑποστηρικτές τῆς νέας κοσμοθεωριακῆς φιλοσοφίας νά ἀντιτείνουσι ὅτι τό νά ἀκολουθήσει κανεῖς τή φιλοσοφία αὐτή δέν σημαίνει ὅτι ἀναγκαστικά ἐγκαταλείπει ὅπωςδήποτε τήν ἰδέα τῆς αὐστηρῆς ἐπιστήμης. Ὁ σωστός κοσμοθεωριακός φιλόσοφος δέν θά εἶναι ἐπιστημονικός μόνο κατὰ τή θεμελίωση, δηλαδή δέν θά χρησιμοποιήσει μόνο ὄλα τά δεδομένα (Gegebenheiten) τῶν ἐπιμέρους αὐστηρῶν ἐπιστημῶν ὡς στερεά δομικά λιθάρια, ἀλλά θά ἐφαρμόσει καί ἐπιστημονική μέθοδο καί θά ἐξαντλήσει κάθε δυνατότητα γιά αὐστηρή ἐπιστημονική προώθηση τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων. Σέ ἀντίθεση ὁμως μέ τή μεταφυσική διστακτικότητα καί τό σκεπτικισμό τῶν προηγουμένων ἐποχῶν, θά καταγίνει, μέ παράτολμο θάρρος, στά ὕψιστα μεταφυσικά προβλήματα, γιά νά κατακτήσει τό στόχο μιᾶς κοσμοθεωρίας πού θά ικανοποιεῖ, σύμφωνα μέ τό χαρακτήρα τῆς ἐποχῆς, ἁρμονικά τή διάνοια καί τό συναίσθημα.

Ἐφόσον αὐτό θεωρηθεῖ συμβιβασμός, μέ προορισμό νά ἐξαλείψει τή διαχωριστική γραμμὴ ἀνάμεσα στήν κοσμοθεωριακή φιλοσοφία καί τήν ἐπιστημονική φιλοσοφία, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νά διαμαρτυρηθοῦμε. Θά ὀδηγήσει ἀναπότρεπτα σέ ἀποδυνάμωση καί ἐξασθένηση τῆς ἐπιστημονικῆς ὁρμῆς καί θά ἐνισχύσει

μιά ψευτοεπιστημονική φιλολογία με ἀμφίβολη πνευματική ἀκεραιότητα. Δέν χωροῦν ἐδῶ συμβιβασμοί, ὅπως δέν χωροῦν καί σέ κάθε ἄλλη ἐπιστήμη. Δέν θά μᾶς εἶναι ἐπιτρεπτό νά ἐλπίζουμε σέ θεωρητικά πορίσματα, ἂν ἡ κοσμοθεωριακή τάση θά γίνει παντοῦ κυρίαρχη καί θά ἐξαπατᾷ μέ τά ἐπιστημονικά σχήματά (Formen) τῆς καί αὐτές ἀκόμη τίς φιλοσοφικές φύσεις. Ἐκεῖ πού ἐπί αἰῶνες ὀλόκληρους τά πιο μέγала ἐπιστημονικά πνεύματα, κυριαρχημένα μέ πάθος ἀπό τήν ἐπιθυμία τῆς ἐπιστήμης, δέν κατόρθωσαν στή φιλοσοφία οὔτε ἓνα τόσο δά καθαρῆς διδασκαλίας, καί κάθε τι Μεγάλο πού πέτυχαν, χωρίς πάντως νά εἶναι ἀπόλυτα ὄριμο, τό πέτυχαν χάρη σέ αὐτή τήν ἐπιθυμία, δέν εἶναι δυνατό νά διανοηθοῦν οἱ κοσμοθεωριακοί φιλόσοφοι ὅτι θά μπορέσουν αὐτοί νά ἐνισχύσουν παρεμπιπτόντως τή φιλοσοφική ἐπιστήμη καί νά τή θεμελιώσουν ὀριστικά. Αὐτοί πού τοποθετοῦν τό στόχο σέ πεπερασμένο πλαίσιο, αὐτοί πού θέλουν νά ἔχουν τό σύστημά τους, καί μάλιστα ἀρκετά ἔγκαιρα, ὥστε νά μπορέσουν μετά νά ζήσουν σύμφωνα μέ αὐτό, αὐτοί μέ κανένα τρόπο δέν εἶναι οἱ κλητοί γιά νά πραγματοποιήσουν κάτι τέτοιο. Δέν μένει πιά ἐδῶ παρά ἓνα μόνο: Ἡ ἴδια ἡ κοσμοθεωριακή φιλοσοφία, μέ ἀπόλυτη ἐντιμότητα, νά παραιτηθεῖ ἀπό τήν ἀξίωση ὅτι εἶναι ἐπιστήμη καί συνάμα —κάτι πού ὅπωςδήποτε ἔρχεται σέ ἀντίθεση μέ τίς προθέσεις τῆς— νά πάψει νά δημιουργεῖ συγχύσεις στά πνεύματα καί νά ἐμποδίζει τήν πρόοδο τῆς ἐπιστημονικῆς φιλοσοφίας.

Ἴδεατός στόχος τῆς παραμένει πάντοτε ἡ κοσμοθεωρία, πού ἀκριβῶς ἀπό τήν οὐσία τῆς δέν εἶναι ἐπιστήμη. Δέν ἐπιτρέπεται νά παρασυρθεῖ ὡς πρὸς αὐτό ἀπό ἐκεῖνο τό φανατισμό ὑπέρ τῆς ἐπιστήμης, τόν τόσο διαδεδομένο στήν ἐποχή μας, ὁ ὁποῖος ἀπαξιώνει ὡς «ἀνεπιστημονικό» κάθε τι πού δέν εἶναι δυνατό νά δειχθεῖ ὡς «ἐπιστημονικά ἀκριβολογικό». Ἡ ἐπιστήμη εἶναι μία ἀξία ἀνάμεσα σέ ἄλλες, ἰσότημες, ἀξίες. Ὅτι, ἰδιαίτερα, ἡ ἀξία τῆς κοσμοθεωρίας στηρίζεται σέ ἐντελῶς δικό τῆς ἔδαφος, ὅτι πρέπει νά κριθεῖ ὡς κατάσταση καί ἐπίτευγμα τῆς ἐπιμέρους προσωπικότητος, ἐνῶ ἡ ἐπιστήμη ὡς συλλογικό ἐπίτευγμα τῆς δουλειᾶς γενεῶν ἀπό ἐρευνητές, αὐτό τό ξεκαθαρίσαμε παραπάνω. Καί ὅπως ἔχουν διαφορετικές πηγές ἡ καθεμιά ἀπό τίς ὁποῖες ἀντλοῦν τήν ἀξία τους, ἔτσι ἔχουν καί διαφορετικούς ρόλους (Funktionen), διαφορετικούς τρόπους νά δροῦν καί νά διδάσκουν. Ἡ κοσμοθεωριακή φιλοσοφία διδάσκει ἀκριβῶς ὅπως καί ἡ σοφία: Ἐνα πρόσωπο ἀπευθύνεται σέ κάποιο ἄλλο. Ἐτσι, δικαίωμα νά ἀπευθυνθεῖ κανεῖς καί νά διδάξει ἓνα εὐρύτερο κοινό μέ τόν τρόπο μᾶς τέτοιας φιλοσοφίας ἔχει μόνο ὁποῖος ἔχει κληθεῖ, χάρη σέ κάποια ἰδιαίτερα σημαντική ιδιοτυπία καί ξεχωριστή δική του σοφία, ἢ ἀκόμη καί ὡς κήρυκας ὑψηλῶν πρακτικῶν, ἐνδιαφερόντων θρησκευτικῶν, ἠθικῶν, νομικῶν κ.ἄ. Ἡ ἐπιστήμη ὅμως εἶναι ἀπρόσωπη. Αὐτός πού ἐργάζεται σέ αὐτήν δέν χρειάζεται σοφία ἀλλά θεωρητικά χαρίσματα. Μέ αὐτό πού συνεισφέρει πλουτίζει ἓνα